

УДК 811.161.1:[81'272:004.056.5(477)]

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Надія ГЕРГАЛО-ДОМБЕК

Університет Марії Кюрі-Склодовської, Люблін (Польща),
Центр Східної Європи
nadia.gergalo@gmail.com

Питання про значення мови для культурної і (ширше) національної безпеки досліджували польські вчені (Czaja, 2008, 2004; Michałowska, 1997 та ін.), розкриваючи важливість національної мови для збереження ідентичності в контексті процесів глобалізації і тих загроз, які ці процеси несуть для національних культур. На українському ґрунті питання зв'язку між державною мовою та національною безпекою частково висвітлюють праці С. Оснач (2015), Л. Масенко (2016, 2015) та ін. Питання про використання російської мови як *softpower* з боку країни-агресора досі вичерпно не розкрито.

Завдання статті полягають у дослідженні аспектів функціонування російської мови в Україні та висвітленні ролі цієї мови з контексту національної безпеки держави.

Російська мова, як і багато інших мов у світі виконує різні функції: комунікативну, гносеологічну, мислетворчу, ідентифікаційну, культуроносну, естетичну та інші (детальніше про функції мови див., напр.: Іванишин та Радевич-Винницький, 1994, с. 82-94). Водночас події в Криму й на Донбасі продемонстрували, що функціонування російської мови в Україні не є нейтральним явищем: мова не просто є засобом спілкування і носієм російської культури, а виконує важливі політичні функції для влади країни свого походження.

Ідеологічний і геополітичний аспекти функціонування російської мови

Свого часу президент Російської Федерації (РФ) В. Путін назвав розпад Радянського Союзу “найбільшою геополітичною катастрофою ХХ ст.” (Путін, 2005), а вихід України зі складу СРСР – незаконним. Для нього, як і для багатьох інших політиків та громадян РФ, Радянський Союз – це Росія, а кордони колишнього СРСР – національні кордони Росії. Про це президент заявив у промові до Федеральних Зборів РФ 1 березня 2018 року¹. Влада Росії своїм завданням вважає реінтеграцію пострадянського простору. Як зазначив один з ідеологів новітньої російської геополітики, О. Дугін, “Україна – головна ідея для Росії, ми повинні поставити возз'єднання в центр нашого порядку денного” (Дугін, 2015, с. 12). На думку російських експертів з Центру військово-політичних досліджень Московського державного інституту міжнародних відносин МЗС РФ, успішна реінтеграція пострадянського простору залежить від вирішення Москвою “українського питання”, оскільки Україна – це ключова країна у протистоянні Росії з Заходом. Київ, як вони вважають, перешкоджає возз'єднанню російської нації, тому що

¹ “После развала СССР Россия, которая в советское время называлась Советским Союзом, – за границей её так и называли, Советская Россия, – если говорить о наших национальных границах, утратила 23, 8 процента территории, 48, 5 процента населения[...].” (Послание Федеральному Собранию Российской Федерации, 2018).

контролює значні території, де проживають росіяни (Мир в XXI веке: прогноз развития международной обстановки по странам и регионам, 2018, с. 253).

Ідеологічним підґрунтям реінтеграції пострадянського простору є концепція “русского мира”, на яку спирається зовнішня політика РФ, а також певною мірою внутрішня, виконуючи консолідуючу функцію. У *Концепції зовнішньої політики РФ* зафіксовано, що всебічна підтримка “русского мира” – це безумовний зовнішньополітичний пріоритет Росії (Лавров, 2015). Саме “русский мир” є ідеологією війни Росії проти України. Провідна мета цієї концепції – відновлення Російської імперії із включенням до неї історично й культурно пов’язаних з Росією народів і територій. Одна з ключових ролей в концепції “русского мира” відведена російській мові, яку влада РФ використовує для інтеграції пострадянського простору. У *Доктрині Русского мира* Україна займає важливе місце, російські ідеологи розглядають її як частину ядра “русского мира” (Аверьянов, 2016).

Російська влада розуміє значення й силу мови своєї титульної нації, на відміну від більшості представників української влади. Це знаходить підтвердження в низці офіційних документів РФ, з яких чітко виникає, що російська мова є інструментом реалізації геополітики Кремля і служить для захисту його інтересів. Так, у *Концепції державної підтримки та просування російської мови за кордоном* вказано, що “[...] російську мову необхідно розглядати в якості одного з основних інструментів просування та реалізації стратегічних зовнішньополітичних інтересів Російської Федерації” (Концепция государственной поддержки и продвижения русского языка за рубежом, 2015). В інший документ *Федеральна цільова програма розвитку російської мови*, підкреслює значення російської мови для посилення російського впливу в світі та для захисту геополітичних інтересів Росії².

Аналіз документів та вислови представників російської влади не залишають сумнівів: Кремль буде застосовувати різні методи, щоб недопустити до зменшення кількості російськомовного простору в Україні й надалі використовуватиме мовне питання для втручання у внутрішні справи України. Оскільки україномовну Україну Росія розглядає як загрозу, Україну треба “врятувати від самої себе”³.

Російські політики, політтехнологи, працівники спецслужб, які спрямовують у потрібному напрямку дії своїх агентів в Україні, розуміють значення юридичного закріплення статусу мови й своїм завданням вважають запровадження російської мови як другої державної в Україні. Підтвердження цьому знаходимо в заявах російських офіційних осіб, зокрема, посла з особливих доручень МЗСРФ Е. Мітрофанової про те, що російські дипломати повинні посилено працювати над впровадженням законодавчого статусу російської мови в країнах колишнього СРСР⁴.

Член Думи РФ К. Затулін також твердить, що російську мову слід зробити державною в Україні, бо “не може бути насправді антиросійської держави з державною російською мовою” (Затулін, 2018а). Він заявляє, що Росія має в Україні

²“Расширение географии и сфер применения русского языка в мире будет способствовать усилению российского влияния, формированию положительного образа страны за рубежом, повышению ее международного авторитета и в конечном счете защите геополитических интересов России” (Федеральная целевая программа, 2015).

³ “Спасти Украину от самой себя” закликав президент Центру системного аналізу і прогнозування Ростіслав Іщенко під час Круглого столу “Что ждёт русский язык на Украине?” (Кто платит Киеву за русофобию?, 2018).

⁴“В положении русского языка в мире существует ряд проблем, в частности на первый план выходит ситуация о статусе русского языка в странах ближнего зарубежья. Развитие и правовое закрепление определенного статуса русского языка в конституциях и практике наших соседей - это наша первоочередная задача” (Митрофанова, 2016).

три цілі: федералізація, російська мова як державна і єдність церкви з Московським патріархатом (Затулін, 2018).

Безпечовий аспект функціонування російської мови

На думку російської правозахисниці В. Новодворської, “російська мова – це ланцюг, яким Україна прикута до минулого, до радянської свідомості, “русского мира” і до Росії Пугіна” (Новодворская, 2006). За посередництва російської мови громадяни України втягуються в орбіту російського впливу, про що свідчить, зокрема, індекс результативності російської пропаганди. Як показують дослідження, російськомовні громадяни України в 2,5 рази більш податні на російську пропаганду, ніж українськомовні (Індекс результативності російської пропаганди, 2015). Мовою брехні, маніпуляції, поширення “альтернативної реальності”, “іншої правди” та фейкових новин в Україні найчастіше також є російська мова. Інформаційна війна, яку Росія веде проти України, допомогла їй ефективно приєднати Крим, отримати підтримку своїх дій серед частини російськомовних громадян і спровокувати війну на Донбасі.

Російська мова є сильним інструментом маніпулювання не лише громадян України. Зв’язок між мовним і безпечовим аспектами доводять також приклади країн Прибалтики: лише 7% російськомовних мешканців Естонії і 5% російськомовних мешканців Латвії усвідомлюють загрозу з боку Російської Федерації (Schöler, 2016). Використання російської мови та російськомовного населення владою РФ як інструменту поширення впливу Кремля в Україні підтверджують дослідження різних аналітичних осередків, зокрема, Центру євроатлантичної інтеграції та демократії, який зосереджує провідних аналітиків Вишеградської четвірки (Барта, 2017). Натомість рапорт американського аналітичного центру RAND засвідчує, що Україна залишається найбільш активним полем бою для російської пропаганди, бою, який не припиняється в інформаційній сфері та особливо в соціальних мережах. Росія використовує соціальні мережі для того, щоб вбити клин між громадянами та їхніми державами, застосовуючи різну тактику, зокрема російськомовне населення (RAND 2018).

Ідентичнісний та категоріальний аспекти функціонування російської мови

Дані американського центру Pew Research Center, отримані в чотирнадцяти країнах (зокрема, в США, Японії, Канаді, Австралії та Європі), свідчать, що мова – це наріжний камінь національної ідентичності (Stokes, 2017). Вона, на думку переважної більшості громадян усіх досліджуваних країн, навіть важливіша за місце народження чи релігійну приналежність. Щоб вважатися справжнім представником нації, важливо розмовляти мовою цієї нації. Дослідження доводять, що спілкування однією мовою дозволяє бути “одним із нас”, дає почуття належності до своїх, тобто має вирішальне значення для національної ідентичності.

Ідентичність проявляється, зокрема, в подібних способах сприйняття і розуміння реальності, її переживання й оцінки, а також у подібній поведінці. Національна ідентичність передбачає позитивну оцінку свого народу та власної належності до нього, а також високий рівень лояльності до інших його представників. Це особливо важливо в ситуаціях криз, конфліктів чи воєн. Байдужість, а подекуди навіть ворожість частини громадян України до своєї держави, особливо в Криму й на Донбасі, була однією з передумов швидкої анексії півострова та окупації частини Донецької і Луганської областей.

Спільна мова об’єднує людей в одне ціле – мовно-культурну спільноту, викликає в них почуття солідарності, що, в свою чергу, впливає на стабільність держави. Чи можна

вважати російськомовних громадян України мовно-культурною спільнотою? Русифікація за часів СРСР вела до денационалізації. Тому наслідки русифікації та радянська спадщина – це дефіцит національної самосвідомості й патріотизму. Дослідження ідентичності громадян України показують, що російськомовні по-різному визначають свою належність: 27% із них вважають себе росіянами, 66% – українцями (для порівняння – 97% українськомовних відносять себе до української національності) (Ідентичність громадян України в нових умовах: стан, тенденції, регіональні особливості [далі – Ідентичність], 2016, с.69). Мова й культура кожного народу взаємозв'язані, проте лише 11 % російськомовних громадян відносить себе до російської культурної традиції (41% – до української і ще 11% – до радянської (Ідентичність, 2016, с. 68)). Це занадто малий відсоток, щоб усіх російськомовних вважати однією мовно-культурною спільнотою.

Тим часом влада Росії створила штучну категорію російськомовних громадян, прирівнює їх до росіян та зараховує до співвітчизників (“соотечественников”). Цей наратив Кремль постійно нав'язує світовій спільноті. Виходячи з цього, одним із завдань української влади повинен стати перегляд обґрунтованості окреслення російськомовних в окрему категорію. Слід намагатися донести до світової спільноти, що більшість російськомовних в Україні насправді не є росіянами (подібно як не можна вважати англійцями американців, які розмовляють англійською). Російськомовні громадяни – це не однорідна й штучна категорія, технологічний проект Кремля для тиску й втручання у внутрішні справи України та інших пострадянських країн. Для доведення цього необхідно акцентувати увагу міжнародної спільноти на ухвалених останнім часом Росією законів, які дозволяють їй зараховувати всіх носіїв російської мови до категорії “соотечественников”, давати їм громадянство та включати в нову еміграційну політику РФ⁵.

Етнолінгвістичний та мовно-когнітивний аспекти функціонування російської мови

Існує безпосередній зв'язок між мовою та світосприйняттям. Кожна мова по-своєму відображає й концептуалізує світ і тому створює свою особливу картину світу. Як зазначив відомий етнолінгвіст Єжи Бартмінський, “мова – це не тільки інструмент інформації про навколишній світ, це також засіб активного формування образу цього світу в суспільній свідомості, інструмент для вироблення думок окремих людей і цілих суспільних груп, буває теж інструментом боротьби та маніпулювання” (Bartmiński, 1999, с. 7).

Мова зростає на ґрунті культури і є носієм культури окремого народу, його традицій і системи цінностей. Вона передає наступним поколінням вироблені цим народом упродовж усього часу існування зразки поведінки та елементи суспільної організації. Мовно-культурна ідентичність передбачає спільність значень, що мають своє коріння в історії, географії, мові та літературі. Мова – одна зі складових такого поняття як “батьківщина”, через мову відбувається засвоєння кожною людиною культури й біографії свого народу та передається естафета духовних цінностей.

Русифікація й денационалізація українців розмила їхню ідентичність, призвела до розриву між поколіннями, відірвала їх від коріння, від символічних прихованих смислів і значень, від колективного досвіду й здатності відрізнити “свого” від “чужого”, аналізувати причини й наслідки між подіями в житті свого народу впродовж

⁵Див.: Федеральний закон № 62 “О гражданстве в РФ” (№62-ФЗ редакція 2018-2019), зокрема, стаття 33.1 про носіїв російської мови, введена Федеральним законом від 20.04.2014 N 71-ФЗ; Нова міграційна політика Росії від 31.10.2018 та ін.

віків. Невипадково сприйняття російськомовними й українськомовними громадянами оцінок історичного минулого України суттєво відрізняється – визнання Голодомору геноцидом українського народу підтримує 86, 3% українськомовних і лише 55, 4% – російськомовних (Ідентичність, 2016, с.72).

Русифікація переінакшила світосприйняття українців, змінила “вікно у світ”, адже в носіїв різних мов образ одного й того ж об’єкта чи явища неоднаковий. На це звертав увагу свого часу Олександр Потебня, який переосмислив гумбольдтівську теорію про мову як дух народу. Потебня вважав, що зміна мови – це як вихід з колії і зміна її на іншу, це розрив традицій, переказу (1992, с. 97-98), адже – за Бенджаміном Лі Ворфом – мислення слідує коліями, виритими в цій мові (Whorf 1982, с. 345). У позбавлених багатопокілісного зв’язку й закоріненої в мові системи цінностей русифікованих українців під впливом російського мовно-культурного простору формується росієцентрична антиукраїнська матриця світосприйняття.

Можна навести чималу кількість прикладів відмінності між мовними картинами світу українців і росіян, зокрема й стосовно таких важливих понять для народу, як *самостійність*, *батьківщина*, *державна*. В українському слові *батьківщина* (земля батьків, предків) домінує міцний зв’язок з народом і його прагненнями. У російській мові слово *родина* передовсім означає місце, де народилася людина, і не вказує на зв’язок з землею предків. У цьому контексті цікаві результати показало опитування про батьківщину серед студентів Харкова, проведене невдовзі після здобуття Україною незалежності. Анкета була сформульована українською мовою, проте кожен міг відповісти такою мовою, якою хоче, тобто українською або російською. Виявилось, що українськомовні респонденти показали набагато сильніші зв’язки з землею своїх предків, з народом, його історією та символами, ніж російськомовні. На питання, яке слово ви б вжили замість слова *батьківщина*, 31, 9% українськомовних і лише 13, 6% російськомовних відповіли “Україна”. Російськомовні на це питання відповіли, окрім цього: “Харків” – 11, 4%, “Росія” – 4, 6%, “Радянський Союз” – 4, 6%, “Свята Русь” – 2, 3% [Антипенко та Карнаушенко, 1993, с. 109-110]. Прикметно, що відповідно до більш актуальних і широкомасштабніших досліджень (без Криму й ОРДЛО) “серед російськомовних 10% не сприймають Україну як свою Батьківщину, 24% не обрали б її за Батьківщину за наявності вибору, 23% вагалися з відповіддю щодо вибору” (Ідентичність, 2016, с.66).

Як зазначає дослідник О. Юдін у порівняльному аналізі концептосфери російського слова *государство* (обтяженого семантикою “панування імператора, монарха, помазанця Божого”) й українського *державна* (“сила, могутність, влада”), оціночні конотації російського слова *государство* значно гірші, ніж українського *державна*⁶. Це на підсвідомому рівні може впливати на відношення російськомовних громадян України до своєї держави: патріотами України вважають себе 86% українськомовних і лише 55% російськомовних респондентів, тому в українському суспільстві питання мови та патріотизму прямо пов’язані між собою” (Ідентичність, 2016, с. 67).

Інше дослідження, проведене Н. Гришковою щодо концептосфери поняття *самостійність* в українській мові та його відмінності від російського *самостоятельность*,

⁶“Сегодня нередко [...] *государство* воспринимается достаточно негативно – как субъект всенародной собственности и власти, который [...] этой властью злоупотребляет, а собственность разворовывает и распродает. [...] В украинском языке, напротив, после обретения страной собственной *державности* оценочные коннотации *державна* значительно улучшились [...] *Государство* для многих российских граждан сильно „упало в цене“ [...] А вот ценностные коннотации *держави* у носителей украинского языка на волне массового энтузиазма после приобретения страной независимости существенно улучшились” (Юдин, 2003, с. 436, 437).

яке практично не вживається в політичному контексті, доводить, що неприязнь росіян до цього українського слова виникла з несприйняття ними української окремішності й незалежності. Звідси й бажання росіян надати цьому важливому для українців слову негативний відтінок. Дослідниця проаналізувала корпус російської мови і виявила, що українізм *самостійний* лише у двох випадках вживався в нейтральному контексті, у решті випадків – у негативному. “У російських текстах *самостійність* у значенні *незалежність* завжди вживається так, ніби Україна не є незалежною, і відчувається нинішнє заперечення, невдоволення, а іноді й іронія” (Gryshkova, с. 237). Негативні конотації українізму *самостійний* у російському дискурсі ймовірно мають вплив на те, як російськомовні громадяни відносяться до незалежності України: лише 46% із них проголосувало б за незалежність України, тоді як серед українськомовних – аж 81% (Ідентичність, 2016, с. 67).

Спільна мовно-культурна ідентичність є основою громадянської солідарності, натомість в українській і російській мовних картинах світу солідарність виражена дещо інакше. Для прикладу, в українській мові в наказовому способі 1 ос. мн. закладений заклик до спільних дій, до солідарності: *будьмо, працюймо, шануймося, слухаймо, розмовляймо, думаймо, збудуймо* та ін. У російській мові в аналогічній конструкції прихована вимога до інших – “дати”: *давайте будем, давайте работать, давайте уважать себя, давайте слушаем, давайте поговорим, давайте подумаем, давайте построим, давайте сделаем* та ін.

Оскільки мова обумовлює спосіб сприйняття світу й відповідну реакцію на нього, то з цього виникає, що українськомовні громадяни України дещо по-іншому сприймають та інтерпретують дійсність, ніж їхні російськомовні співвітчизники. Такий висновок впливає і з соціологічних досліджень ідентичності громадян України. Соціологічні дані доводять, що між національно-культурною та громадянською ідентичностями прослідковується чітка взаємозалежність: “[...] чинник використання української мови збігається із сильнішою вираженістю громадянської ідентичності [...], поєднується з вищим рівнем загальнонаціональної ідентичності, патріотизму, підтримки її незалежності та готовності до захисту своєї країни, необхідністю пишатися її досягненнями та оцінкою таких досягнень, ціннісного ставлення до державних символів” (Ідентичність, 2016, с. 75).

Україномовні громадяни України частіше вважають себе європейцями, підтримують демократію, вступ до ЄС та НАТО. Мова спілкування впливає на геополітичні орієнтації громадян України та їхнє ставлення до конфлікту на Сході й до Росії. Навіть у ситуації російської агресії проти України, окупації Криму й частини Донецької та Луганської областей, “майже половина російськомовних громадян засвідчують позитивне або нейтральне ставлення до органів влади країни-агресора, тоді як переважна більшість україномовних громадян негативно ставляться до них” (Ідентичність 2016, с. 75).

Війна з Росією, парадоксально, відкрила “вікно можливостей” для зміни мовного ландшафту України й утвердження української мови. Агресія Росії проти України під гаслами захисту російськомовних громадян переконала частину українського суспільства, що володіння й спілкування державною мовою є питанням національної безпеки і може бути фактором консолідації суспільства. Мовна політика держави повинна бути спрямована, зокрема, на формування бажаного індивідуального й колективного ставлення громадян до мови та їхньої мовної поведінки. У цьому контексті надзвичайно важливим є всіляке сприяння й заохочення з боку держави поверненню російськомовних українців (а також двомовних), які ідентифікують себе з українським народом і

відносять до української культурної традиції, до свого коріння, “актуалізації” – метафорично кажучи – того українського мовно-культурного “програмного забезпечення”, яке передбачене національною ідентичністю, проте роками перебувало в стані “гібернації”. З цього стану їх може вивести добровільний, заохочений державою й суспільством перехід на українську мову спілкування та інтеграція в український мовно-культурний простір, який значною мірою повинна забезпечити держава, приймаючи відповідні закони та вимагаючи їхнього дотримання.

Неабияке значення для процесу повернення російськомовних українців до свого коріння, відновлення багатопокілінного зв’язку з українською культурою й традиціями має піднесення престижу української мови, усвідомлення її значення для територіальної цілісності та національної безпеки.

Висновки

Мовна політика української держави повинна враховувати нові загрози й виклики, що з’явилися разом з російською агресією. Російська мова – це інструмент інтеграції пострадянського простору. Влада РФ використовує її як м’яку силу для впливу на політичні, державо- та націєтворчі процеси в багатьох країнах колишнього СРСР, особливо в Україні. Російські очільники маніпулюють мовним питанням, прирівнюючи російськомовних громадян до росіян. Українська держава повинна опрацювати стратегію, як на міжнародному рівні довести відсутність юридичних підстав для захисту цієї шпугної категорії. Мовна політика держави повинна допомогти російськомовним громадянам повернутися до свого коріння, відновити перерваний багатопокілінний зв’язок з культурою.

Список покликань

Аверьянов, В., 2016. Доктрина Русского мира. *Изборский клуб*, 26.09.2016[online]. Доступно: <<https://izborsk-club.ru/10269>> [Дата звернення: 14.02.2019].

Антипенко, Л. А. та Карнаушенко, Г. Н., 1993. Родина глазами харьковского студенчества. В: *Pojęcie ojczyzny we współczesnych językach europejskich*. Red. J. Bartmiński. Lublin.

Барта, Д., 2017. Російська мова – інструмент номер один для поширення впливу Кремля в Україні. *Радіо Свобода*, 29.11.2017[online]. Доступно: <<https://www.radiosvoboda.org/a/28886288.html>> [Дата звернення: 14.02.2019].

Дугин, А. Г., 2015. *Украина: маявойна. Геополитический дневник*. Москва: Центр-полиграф.

Затулин, К., 2018. Признание ДНР и ЛНР – крайний вариант. Но он существует, *Федеральное агентство новостей*, 05.09.2018[online]. Доступно: <<https://riafan.ru/1096032-konstantin-zatulin-priznanie-dnr-i-lnr-krainii-variant-no-on-sushestvuet>> [Дата звернення: 14.02.2019].

Затулин, К., 2018а. История 48-го года уже сделана, а история 2018–19–20 будет делаться с нашим участием! 1 ноября 2018 [online]. Доступно: <<https://zatulin.ru/konstantin-zatulin-istoriya-48-go-goda-uzhe-sdelana-a-istoriya-2018-19-20-budet-delatsya-s-nashim-uchastiem/>> [Дата звернення: 14.02.2019].

Іванишин, В. та Радевич-Винницький Я., 1994. *Мова і нація*. Дрогобич: Відродження.

Ідентичність громадян України в нових умовах: стан, тенденції, регіональні особливості. *Інформаційно-аналітичні матеріали до Фахової дискусії “Формування спільної ідентичності громадян України: перспективи та виклики”*, 7 червня 2016 р.

Індекс результативності російської пропаганди. *Київський міжнародний інститут соціології*, 25.03.2015 [online]. Доступно: <<http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=510>> [Дата звернення: 14.02.2019].

Концепция государственной поддержки и продвижения русского языка за рубежом, 3 ноября 2015 года[online]. Доступно: <<http://kremlin.ru/acts/news/50644>> [Дата звернення: 14.02.2019]

- Кто платит Киеву за русофобию? *Парламентская газета*, 29.10.2018 [online]. Доступно: <<https://www.pnp.ru/politics/kto-platit-kiyevu-za-rusofobiyu.html>> [Дата звернення: 14.02.2019].
- Лавров, С., 2015. Русский мир на пути консолидации. *Российская Газета*, 01.11.2015 [online]. Доступно: <<https://rg.ru/2015/11/02/lavrov.html>> [Дата звернення: 14.02.2019].
- Масенко, Л., 2015. Українська мова як чинник національної безпеки. *Український протип*, 17.12.2015. Доступно: <<http://prostir.co.ua/ukrayinska-mova-yak-chynnyk-natsionaln-14650/>> [Дата звернення: 14.02.2019].
- Масенко, Л., 2016. Українська мова як фактор національної безпеки. В: *Мова: класичне – модерне – постмодерне. Збірник наукових праць*, вип. 2, відп. ред. В. М. Ожоган. Київ: Дух і літера.
- Мир в XXI веке: прогноз развития международной обстановки по странам и регионам.* Под ред. М. В. Александрова, О. Е. Родионова. Москва: Издательство “МГИМО – Университет”. 2018.
- Митрофанова, Э., 2016. Элеонора Митрофанова: “Русский язык должен получить законодательный статус в странах бывшего СССР”, *International Affairs* [online], 17.11.2016. Доступно: <<https://interaffairs.ru/news/show/16395>> [Дата звернення: 14.02.2019].
- Новодворская, В., 2006. Януковича не следует пускать в Россию. *Новый день*, 09.08.2006, Киев [online]. Доступно: <<https://newdaynews.ru/kiyev/78381.html>> [Дата звернення: 14.02.2019].
- Оснач, С., 2015. Мовна складова гібридної війни. *Портал мовної політики*, 13 червня 2015 року [online]. Доступно: <<http://language-policy.info/2015/06/serhij-osnach-movna-skladova-hibrydnoji-vijny/>> [Дата звернення: 14.02.2019]
- Потебня, О., 1992. *Мова. Національність. Денаціоналізація. Статті і фрагменти*. Упор. і вступна стаття Ю. Шевельова. Нью-Йорк.
- Путін, В., 2005. Послание Федеральному Собранию Российской Федерации, 25.04.2005 [online]. Доступно: <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22931>> [Дата звернення: 14.02.2019].
- Путін, В., 2018. Послание Президента Федеральному Собранию, 1 марта 2018 [online]. Доступно: <http://kremlin.ru/events/president/news/56957>> [Дата звернення: 14.02.2019]
- Федеральная целевая программа “Русский язык” на 2016-2020 годы, от 20 мая 2015 г. [online]. Доступно: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102372119&rdk=&backlink=1>> [Дата звернення: 14.02.2019]
- Юдин, А., 2013. Рус.государство/страна/край и укр. держава/країна/край (опыт сопоставительного концептуального анализа). В: *Język w kręgu wartości. Studia semantyczne*. Red. J. Bartmiński. Lublin: Wydawnictwo Marii Curie-Skłodowskiej.
- Bartmiński, J., 1999. Słowo wstępne. В: *Językowy obraz świata*, pod red. J. Bartmińskiego, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Czaja, J., 2004. *Bezpieczeństwo kulturowe. Zarys problematyki*, Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne.
- Gryshkova, N., 2012. *Самостійність в мові українській*. В: *Вартості в мовно-культурному образі світа Слов'ян Слов'ян їх сусідів*. Red. M. Abramowicz, J. Bartmiński, I. Bielińska-Gardziel. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Michałowska, G., 1997. *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych*. В: *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. D. B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, Warszawa.
- Russian Social Media Influence: Understanding Russian Propaganda in Eastern Europe *RAND*, May 15, 2018 [online]. Доступно: <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR2200/RR2237/RAND_RR2237.pdf> [Дата звернення: 14.02.2019].
- Schöler, G., 2016. Russia – A Threat to European Security? A View from Germany, 09.11.2016 [online]. Доступно: <<http://www.bfna.org/publication/newpolitik/russia-a-threat-to-european-security>> [Дата звернення: 14.02.2019].
- Stokes, B., 2017. What It Takes to Truly Be 'One of Us. *Pew Research Center*, 01.02.2017 [online]. Доступно: <<http://www.pewglobal.org/2017/02/01/what-it-takes-to-truly-be-one-of-us/>> [Дата звернення: 14.02.2019].
- Whorf, B. L., 1982. *Język, myśl i rzeczywistość*. Przeł. T. Hołówka, wst. A. Schaff, Warszawa.

References

Antypenko, L. A. and Karnaushenko, H. N., 1993. Homeland through the eyes of the Kharkov students. In: *Pojęcie ojczyzny we współczesnych językach europejskich*. Ed. by J. Bartmiński. Lublin.

Aver'yanov, V., 2016. Doctrine of the Russian world. *Izborskij klub*, 26.09.2016 [online]. Available at: <<https://izborsk-club.ru/10269>> [Accessed: 14.02.2019].

Bartha, D., 2017. "Russian language is the tool number one" for spreading the influence of the Kremlin in Ukraine. *Radio Liberty*, 29.11.2017 [online]. Available at: <<https://www.radiosvoboda.org/a/28886288.html>> [Accessed: 14.02.2019].

Bartmiński, J., 1999. Słowo wstępne. B: *Językowy obraz świata*. Ed. by J. Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Czaja, J., 2004. *Bezpieczeństwo kulturowe. Zarys problematyki*, Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne.

Dugin, A. G., 2015. Ukraine: my war. Geopolitical diary. Moscow: Centropoligraf.

Federal target program "Russian language" for 2016-2020, May, 20, 2015 [online]. Available: <<http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102372119&rdk=&backlink=1>> [Accessed: 14.02.2019]

Gryshkova, N., 2012. *Samostijnist' w języku ukraińskim*. In: *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*. Ed. by M. Abramowicz, J. Bartmiński, I. Bielińska-Gardziel. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Identity of Ukrainian citizens in new conditions: state, trends, regional peculiarities. Information and analytical materials for the Professional discussion "Formation of the common identity of Ukrainian citizens: perspectives and challenges", June 7, 2016.

Ivanyshyn, V. and Radevych-Vynnykij Ya., 1994. Language and nation. Drohobych: Vidrodzhennya.

Judin, A., 2013. Russian gosudarstvo/strana/kraji ukr. derzhava/krajina/kraj (comparative conceptual experience). In: *Język w kręgu wartości. Studia semantyczne*. Ed. by J. Bartmiński. Lublin: Wydawnictwo Marii Curie-Skłodowskiej.

Lavrov, S., 2015. Russian world on the path to consolidation. *Rossijskaja gazeta*, 01.11.2015 [online]. Available: <<https://rg.ru/2015/11/02/lavrov.html>> [Accessed: 14.02.2019].

Masenko, L., 2015. Ukrainian language as a factor of national security. *Ukrayins'kyj prostir*, 17.12.2015. Available: <<http://prostir.co.ua/ukrayinska-mova-yak-chynnyk-natsionaln-14650/>> [Accessed: 14.02.2019].

Masenko, L., 2016. Ukrainian language as a factor of national security. In: *Language: Classical – Modern – Postmodern. Collection of scientific works*, 2. editiod. Ed. by V. M. Ozhohan. Kyiv: Duxilitera.

Michałowska, G., 1997. Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji procesów społecznych. In: *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*. Ed. by D. B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, Warszawa.

Mitrofanova, E., 2016. Russian language should receive legislative status in the countries of the former USSR, *International Affairs* [online], 17.11.2016. Available: <<https://interaffairs.ru/news/show/16395>> [Accessed: 14.02.2019].

Novodvorskaja, V., 2006. Yanukovych should not be allowed to Russia. *Novyjden'*, 09.08.2006, Kiev [online]. Available: <<https://newdaynews.ru/kyiv/78381.html>> [Accessed: 14.02.2019].

Osnach, S., 2015. The language component of the hybrid war. *Portal movnoyi polityky*, June, 13, 2015 [online]. Available: <<http://language-policy.info/2015/06/serhij-osnach-movna-skladova-hibrydnoji-vijny/>> [Accessed: 14.02.2019]

Potebnya, O., 1992. Language. Nationality. Denationalization. Articles and fragments. Ed. and introduced by G. Y. Shevelov. New York.

Putin, V., 2005. Presidential Address to the Federal Assembly, 25.04.2005 [online]. Available: <<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22931>> [Accessed: 14.02.2019].

Putin, V., 2018. Presidential Address to the Federal Assembly, March, 1, 2018 [online]. Available: <<http://kremlin.ru/events/president/news/56957>> [Accessed: 14.02.2019]

Russian Social Media Influence: Understanding Russian Propaganda in Eastern Europe, RAND, May 15, 2018 [online]. Available: <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR2200/RR2237/RAND_RR2237.pdf> [Accessed: 14.02.2019].

Schöler, G., 2016. Russia – A Threat to European Security? A View from Germany, 09.11.2016 [online]. Available: <<http://www.bfna.org/publication/newpolitik/russia-a-threat-to-european-security>> [Accessed: 14.02.2019].

Stokes, B., 2017. What It Takes to Truly Be 'One of Us. *Pew Research Center*, 01.02.2017 [online]. Available: <<http://www.pewglobal.org/2017/02/01/what-it-takes-to-truly-be-one-of-us/>> [Accessed: 14.02.2019].

The concept of state support and promotion of the Russian language abroad, November 3, 2015 [online]. Available: <<http://kremlin.ru/acts/news/50644>> [Accessed: 14.02.2019]

The index of the effectiveness of Russian propaganda. Kyiv International Institute of Sociology, 25.03.2015 [online]. Available: <<http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=510>> [Accessed: 14.02.2019].

The world in the twenty-first century: forecast of the development of an international situation by countries and regions. Ed. by M. V. Aleksandrov, O. E. Rodionov. Moscow: Publishing Office MGIMO – Universitet. 2018.

Who pays Kyiv for Russophobia? *Parliamentary newspaper*, 29.10.2018 [online]. Available: <<https://www.pnp.ru/politics/kto-platit-kievu-za-rusofobiyu.html>> [Accessed: 14.02.2019].

Whorf, B. L., 1982. *Język, myśl i rzeczywistość*. Transl. by T. Hołówna, introd. By A. Schaff, Warszawa.

Zatulin, K., 2018. Recognition of the DPR and the LPR is an extreme option. But it exists. *Federal News Agency*, 05.09.2018 [online]. Available: <<https://riafan.ru/1096032-konstantin-zatulin-priznanie-dnr-i-lnr-krainii-variant-no-on-sushestvuet>> [Accessed: 14.02.2019].

Zatulin, K., 2018a. The history of the 48th year has already been made, and the history of 2018–19–20 will be made with our participation! November 1, 2018 [online]. Available: <<https://zatulin.ru/konstantin-zatulin-istoriya-48-go-goda-uzhe-sdelana-a-istoriya-2018-19-20-budet-delatsya-s-nashim-uchastiem/>> [Accessed: 14.02.2019].

SOME ASPECTS OF THE FUNCTIONING OF THE RUSSIAN LANGUAGE IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF LANGUAGE POLICY AND NATIONAL SECURITY

Nadia GERGAŁO-DĄBEK

*Maria Curie-Skłodowska University in Lublin (Poland)
Centre of Eastern Europe
nadia.gergalo@gmail.com*

Background. Russia's annexation of Crimea and military aggression in the East of Ukraine took place under the pretext of defending the Russian and Russian-speaking people. Those events showed the importance of the language issue for the security and territorial unity of the state. It is a threat and a challenge for the language policy of Ukraine.

Purpose. The article aims to analyze various aspects of the functioning of the Russian language in Ukraine and the factors affecting it. The awareness of these aspects is needed in the context of national security and considered in the language policy.

Results. Authorities of the Russian Federation use Russian language as a soft power to achieve its geopolitical goals. Based on the analysis of the official documents and speeches by the authorities of the Russian Federation, it was established that Russia would not withdraw from interfering in Ukraine's internal affairs through and with the help of the Russian language. Its aim is to establish the Russian language as the second state language in Ukraine, because Ukrainian-speaking Ukraine is a threat to it. The Russian language is an instrument of the Kremlin's influence and it will not give it up. It is a powerful tool for manipulating Russian-speaking citizens of Ukraine. They are the Kremlin technology,

an artificial category, which Russia treats as compatriots. Russification during the USSR led to the denationalization of the part of the Ukrainians, breaking the bonds with the language, culture and traditions of their ancestors. Changing the language caused a change in the perception of the world, because every language conceptualizes the world in a different way, which is also confirmed by sociological research. The Ukrainian-speaking citizens have different perceptions and interpretations of reality than their Russian-speaking compatriots. Only 11% of the Russian-speaking Ukrainian identify themselves with the Russian culture. The language policy of Ukraine should encourage Russian-speaking citizens to return to their cultural roots, help them to integrate with the Ukrainian language and culture sphere.

Key words: Russian language, Ukraine, language policy, national security.

Стаття надійшла до редколегії 10 жовтня 2018 року
Прийнята до друку 6 грудня 2018 року